

ETO: 316.334.2(047)
316.34

Bálint István

KÉT MAGYARORSZÁGI TANÁCSKOZÁS TANULSÁGAI

A régió és a regionalizmus újabban gyakran emlegetett fogalom Európában. Már azért is, mert a jelenlegi pénzügyi ciklusban a régiók három alaptól kapják az Európai Unió költségvetésének 36 százalékát. De ettől függetlenül az elméleti vizsgálódásokban és a gyakorlati tevékenységekben egyaránt tisztázódott, hogy a régió egyfajta forradalmi újdonság kontinensünk fejlődésében, és a regionalizmus kibontakozása nagymértékben megváltoztathatja Európa országainak arculatát, felépítését. Ezekkel a kérdésekkel foglalkozott két magyarországi tanácskozás. Az egyiket a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Tudományos Központja szervezte Pécsen, szeptember 14–15-én, Régiók felülről – helyzetkép – jövőkép Magyarországon címmel, a másik pedig a Magyar Regionális Tudományos Társaság V. vándorülése volt október 25–26-án Miskolcon, témája pedig az ipar szerepe a regionális fejlődésben. Az alábbiakban e két tanácskozáson elhangzottakat foglaljuk össze.

A RÉGIÓK FORRADALMI ESZMÉJE ÉS GYAKORLATI PROBLÉMÁI

A régió jelentős tényezője annak a világméretű folyamatnak, amely az állam hagyományos eszméjének, szerepének és elképzelésének megváltoztatására vett irányt. Ennek a folyamatnak egyik része az, amit az állam felülről történő lebontásának nevezhetnénk. A globalizálódás világfolyamata ugyanis alapjában megváltoztatja az állam szerepét és a társadalom életében elfoglalt helyét. Elég csak azt megemlítenünk, hogy a világgazdaság annyira eggyé lett, az államok kölcsönös függősége olyan fokra emelkedett, hogy pl. az emberek többsége számára ismeretlen Kuala Lumpur tőzsdei mozgásai, vagy egy vihar a mexikói öbölben, avagy egy zavargás a nigériai kőolajmezőknél nagyobb hatással lehet az emberek mindennapi életére, mint „nemzeti” kormányuk nem egy intézkedése. Ennek a folyamatnak a része az olyan közösségek kialakulása is, mint az Európai Unió, amely a történelemkönyvek lapjaira utalja az államnak olyan fontos kellékeit és ismérveit, mint az országhatár vagy a pénz. A folyamat másik része az állam hagyományos szerkezetének és felépítésének a régiók specifikumai szerinti megváltoztatása. A pécsi tanácskozás elméleti síkon, de a

magyarországi helyzetből kiindulva a jelenlegi állapot felmérésére vállalkozott, és pedig a kérdés tudományos kutatóinak és a mozgalom gyakorlati irányítóinak (a területfejlesztési miniszternek, a hét magyarországi régió vezetőjének stb.) megszólaltatásával.

Történeti áttekintést elsősorban Horváth Gyula, az MRTT elnöke és Illés Iván, az MTA Regionális Kutatások Központjának képviselője adott, emlékeztetve arra, hogy Jean-Francois Gravier párizsi egyetemi tanár már 1947-ben, *Párizs és a francia sivatag* című könyvében, megfogalmazta azt a gondolatot, hogy az ország globális fejlődése a fővárosra összpontosuló fejlesztések nyomán nem lehet hatékony, a nemzetgazdaság versenyképességének kulcsa a régiók és regionális központok fölemelkedése. Ez volt az első elméleti megnyilatkozása egy kibontakozó európai mozgalomnak, amely abból a forradalmi elképzelésből indult ki, hogy a társadalom megmozdulásával, az önszerveződés új formáinak kibontakoztatásával olyan új mederbe kell terelni a társadalom megszervezését, amelynek révén fellazul az állam évezredes szerkezete, lebomlik a hagyományosan központosított felépítése, s feleslegessé válnak az évszázadok alatt kialakult formák.

Ezzel kapcsolatban Horváth Gyula azt fejtette ki, hogy a régió a gazdaságfejlesztési orientációjú regionális fejlesztéspolitika érvényesítésének optimális térbeli kerete; a posztindusztriális térszervező erők működésének és kölcsönkapcsolataik fejlesztésének megfelelő terepe; a területi-társadalmi érdekérvényesítés fontos színtere; a regionális politika modern infrastruktúrájának, valamint szervező-tervező-végrehajtó intézményeinek a kiépítéséhez a legmegfelelőbb méretű térbeli egység, végül az Európai Unió regionális és kohéziós politikai döntési rendszerének meghatározó eleme. Illés Iván pedig arról beszélt, hogy Európa történelme nem más, mint a centralizáció és a decentralizáció változása. Szerinte az európai állam a XVIII. század végéig decentralizálódott, a XIX. században kilakult az egységes és centralizált nemzetállam. Ezen belül 1950 és 1980 között a centralizálódásnak egy új formája tűnt fel. Ekkor a Keynes-típusú gazdaságpolitika, továbbá a jóléti állam kialakítását és működtetését célzó társadalmi mozgalmak hatására az állam központi helyet kapott a nemzeti jövedelem újraelosztásában. Ezt követte 1980-tól a decentralizálás felé tett fordulat, amelyhez az 1988-ban végrehajtott költségvetési reformmal az Európai Unió is alkalmazkodott.

Az EU 2007–2013. évi pénzügyi terve ismét magában foglal bizonyos központosítási törekvést. Elsősorban azért, mert a 10 új tagállam felvételével megszorodott a segélyre szoruló régiók száma. (Az új tagállamok 56 régiója közül – az EU mércéi szerint – csak 3 nem szorul segélyre.) Másrészt azért, mert kialakult az a meggyőződés, hogy az eszközök decentralizált felhasználása az átcsoportosítás megnehezítésével csökkenti a segélyek felhasználásának arányát, és általában kevésbé hatékony felhasználást kínál.

A résztvevők többsége az ezzel kapcsolatban kialakult magyarországi helyzetet ecsetelte. Bajnai Gordon önkormányzati és területfejlesztési miniszter abból kiindulva, hogy a történelmi tapasztalat szerint a politikai rendszer megváltoztatásához 6 hónap, a gazdaság átalakításához 6 év, a társadalom átformálásához viszont 60 esztendő kell, ismertette magyarországi vonatkozásban a régiók szerepét. Elsősorban azokról a gondokról szólt, amelyekkel az országnak szembe kell néznie, és amelyek megoldásából mind nagyobb részt kell vállalniuk a régióknak. (Szerinte ma már az iskolapolitika sem lehet országos viszonylatban központosított.) Rájuk vár, hogy a magyarországi 48 százalékos foglalkoztatottsági szintet feljavnák a 65 százalékos EU-átlagra, s leküzdjék a köztük levő aránytalanságokat, nemkülönben hogy – mint az írek – ésszerűen használják fel az európai pénzeszközöket.

Kolber István a miniszterelnöki hivatal, illetve Szaló Péter az önkormányzati és területfejlesztési minisztérium képviselőjében vázolta a régiók kialakításával és működésével kapcsolatos magyarországi helyzetet. Kolber elsősorban a nemzeti fejlesztési tervről beszélt, amelynek célja a versenyképesség növelése, a foglalkoztatottság fokozása, a versenyképességhez szükséges szakértelem elsajátítása, az információs társadalom kiépítése, a területi erőforrások hatékonyabb hasznosítása. A terv a jövőkép mellett az átfogó területfejlesztési elképzelést, egyszersmind az országos s a regionális fejlesztési célokat is tartalmazza, olyan konkrét koncepciókkal együtt, mint amilyen a policentrikus városhálózat elképzelése. Szaló Péter szakállamtitkár ezeket az országos területfejlesztési koncepciókat részletezte.

A plenáris ülés harmadik részében Faragó László az MTA Regionális Kutatások Központjának, Rechnitzer János az MTA RKK Nyugat-magyarországi Intézetének, Kovács Zoltán a Szegedi Tudományegyetemnek és Pálné Kovács Ilona az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézetének elképzeléseit konkretizálta a régiók fejlesztésére vonatkozóan. A plenáris ülés második részében pedig a hét magyarországi régió (Észak-Alföld, Dél-Alföld, Észak-Magyarország, Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl és Dél-Dunántúl) fejlesztési tanácsának elnökei beszéltek a konkrét gondokról. Majd két szekcióülésen (a regionális folyamatok a gazdaságban, az infrastruktúrában, a társadalomban, valamint az állam, a politika, az önkormányzatok – regionalizmus nevet viselő szekcióban) szó volt számos konkrét kérdéstről.

Az általuk felvázolt kép szerint Magyarországon 1996-ban következett be az áttörés a „népi decentralizáció” irányában. Ennek alapján indult meg a régiók kialakítása s beépítésük a stratégiai és egyéb tervekbe. Ez egészült ki később a kistérségek fejlesztésének terveivel. Ennek a folyamatnak az eredménye lett az a nagy átalakítás (egészen a statisztikai munkálatok új formáig), amely a régiók kibontakozását hozta magával. Sok szó esett a problémákról is, pl. arról, hogy a régiók létrehozását éles viták előzték meg, egyes megyéket ugyanis mindenki

magának akart, mások meg nem kellett senkinek sem. Gondok adódnak a fejlettségi szintbeli eltérésekből, az elvándorlás-odaáramlás kiegyensúlyozatlanságából, nemkülönben abból, hogy a régiók sok mindenbe belekapnak az európai pénzforrások megszerzéséért. A magyarországi pártcsatározások következményeként nemcsak a megszorítások nyomasztják a térségeket, hanem az is, hogy a megerendszer átalakításának kudarca után a kormány a régiók örvén afféle „visszaállamosítás”-ra tesz kísérletet.

VAN-E JÖVŐJE AZ IPAROSÍTÁSNAK?

A miskolci tanácskozás középpontjában viszont már a regionális fejlődésnek egy konkrét problémája állott: lehetséges-e egy olyan koncepció, amely lehetővé teszi, hogy leküzdjék lemaradásukat, elszegényedésüket Magyarországnak azok a régiói, amelyek elsősorban a fejlődés hagyományos aránytalanságai folytán, de a rendszerváltás következményeként is – főképp az ipar leépítése miatt – hátrányos helyzetbe kerültek. Ezzel kapcsolatban a tanácskozáson elég határozottan kirajzolódott két ellentétes koncepció. Az egyik szerint akkor érhető el fejlődés, ha a társadalom nagyban alkalmazza azt a népi bölcsességet, amelyet a magyar paraszt kicsiben mindig is alkalmazott: ha bajban vagy, ne azt a lovat verd, amelyik amúgy sem húz, hanem azt ösztökéld nagyobb teljesítményre, amelyik amúgy is húz. A gazdaság nyelvére lefordítva: azokat kell támogatni, akik állják a versenyt. A társadalom energiáját – mind szűkösebben rendelkezésre álló pénzt, amelyet a fejletlenebbek akkor sem igen tudnak felhasználni, ha megkapják őket – nem szabad a lemaradók felzárkóztatására pazarolni. A másik szerint igenis esélyt kell adni ahhoz, hogy a lemaradók utolérjék a többieket.

Az első koncepciót – magától értetődően – az ország dinamikus fejlődő részei képviselik. A tanácskozáson ezt Hoványi Gábor, a Pécsi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karának nyugalmazott tanára fejtette ki a legrészletesebben. Szerinte a versenyképességnek három tényezője van: a költség, a tudás és a hálózat. Az okos gazdaságpolitika növeli a versenyképességet, tehát a társadalom forrásait ennek a célnak az elérésére összpontosítja. Egyszerűbben szólva: nem a lemaradókat kell felkarolni, hanem az élen haladókat támogatni (valamikor még élénk volt, ma már gyengült a remény, hogy ők a többieket is magukkal ragadják), nem segélyek feneketlen hordójába kell önteni a pénzt, hanem kutatási-fejlesztési teendőkre kell fordítani, hogy létrejőjenek az élen haladók még gyorsabb előretörésének feltételei. Az ország már nagy árat fizetett azért, mert másfajta politikával próbálkozott. Most a tudomány világosan megfogalmazta a szükséges hozzáállást, a többi már a politika dolga – mondotta.

Nem véletlen, hogy a másik koncepciót Miskolc képviselte a legmarkánsabban, és – szervező lévén – természetesen olyan előadókat biztosított, akik teljes mellszélességgel álltak igaza mellé. Magát a koncepciót legtömörebben

Kociszky György, a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karának tanszékvezető tanára tárta a tanácskozás elé. Lényege az „újraiparosítás”, egykori ipari körzetek fejlődésének újraindítása, vagyis nem a versenyben elől haladóknak a támogatása, versenyfutásuk zavartalanságának a biztosítása az egyetlen feladat, hanem a középmezőnybelieknek is esélyt kell adni ahhoz, hogy felzárkózhassanak az élbolyhoz. Az újraiparosítás nem könnyű dolog, és egymagában nem is elegendő a problémák megoldásához, körültekintően kell tehát felmérni az ipar szerepét, fejlesztési lehetőségeit.

Ezt a koncepciót támogatták a tanácskozásnak azok a résztvevői is, akik – mint Barta György, az MTA Regionális Kutatási Központjának intézetigazgatója – kimutatták, hogy megállt az ipar jelentőségének csökkenése, 20–25 százalék között megállapodott a nemzeti jövedelem előállításában, illetve a foglalkoztatásban való részaránya. Sőt termelése növekvőben van, termelékenysége emelkedik, munkaerő-csökkenése stagnál. Papanek Gábor, a Gazdaságkutató Zrt ügyvezető igazgatója meggyőző érveket sorakoztatott fel arra vonatkozóan, hogy Európa jelentős ipari ráfordítások nélkül nem őrizheti meg pozícióit a világgazdaságban.

Az elhangzottak igazolták, hogy a Miskolci Egyetemnek (amely bármely világvároséval vetekedő pompás egyetemi negyedben helyezkedik el) kidolgozott elképzelése van arról, hogy az „újraiparosítás” koncepcióját hogyan lehet megvédeni a „versenyképességi koncepcióval” szemben is. Mert tanárai tudomásul vették, hogy a tudomány nem „osztogatás”, hanem „megszorítás” párti, hogy a társadalom leszakadó 20–30 százalékan nem nagyon lehet segíteni. (A politikusokra bízzák, hogy mit kezdenek ezzel a réteggel, hogyan küzdenek meg egymással a szavazataiért. De számolnak azzal is, hogy a piacgazdaság lényegét adó verseny elveszítene ösztönző és hajtóerejét, ha nem volnának vesztesei.) Természetesen – mint megállapították – a versenyképességet nem a mai feltételek szerint kell mérni, hanem figyelembe kell venni azt is, hogy holnap ez a versenyképesség másképp alakul, mihelyt a nyersanyag fogyasztásával számítani kezdenek, tehát visszanyerik jelentőségüket a most nem kifizetődő tartalékok is (konkrétan: esetleg valami visszatér Miskolc bányászmuljtjából), vagy új tényezők – például a víz – jelenléte szabja meg egy vidék versenyképességét. Vagyis: ha a lemaradó rétegek támogatására nincs is mód, a pillanatnyilag lemaradó vidékeken kell és lehet is segíteni.

A két koncepció között foglaltak állást az államnak a tanácskozás munkájában részt vevő képviselői. A pécsi tanácskozással kapcsolatban is említett Szaló Péter az ország iparpolitikájának alakulását taglalta. Többek között kimutatta, hogy Magyarország 1996-ban lépett ismét növekedési pályára. Továbbá ismertette az ország fejlesztésének 2020-ig meghatározott átfogó céljait, köztük a térségi versenyképesség javítását és a területfejlesztést is. Cservényák Ildikónak, a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium főosztályvezetőjének távollétében fel-

olvasott hozzászólása az ország 2007–2010. évi stratégiai tervét vázolta. Kleinhencz Ferenc, a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség főosztályvezetője pedig arról beszélt, hogy a régiók szerepe felértékelődött, versenyképességük növelése fontos feladat lett, ők lettek a főbb innovációs központok is. (E megállapításokban benne rejlik a Miskolci Egyetem szerepének elismerése is.)

A tanácskozás három szekciójában a fentiekkel kapcsolatos konkrét kérdéseket dolgozták fel. Az 1. szekció az átalakuló ipari térségekkel, a 2. a regionális iparpolitikával, a 3. a helyi iparfejlesztéssel foglalkozott. Az utóbbiban ismét nagyobb teret kaptak a miskolci gondok. Nagy Zoltán a város fejlődési esélyeit és általában a magyarországi városok közötti versenyt, Gergely Sándor pedig az észak-magyarországi kisvállalkozások helyzetét és lehetőségeit vette számba. (E problémakörhöz kapcsolódóan Bajmoczy Zoltán az iparágak változásáról és ennek függvényében az ipari versenyképesség alakulásáról szólt.)

VAJDASÁGIAK A TANÁCSKOZÁSOK MUNKÁJÁBAN

A pécsi tanácskozásnak csak két vajdasági részvevője volt. Az egyik – dr. Putarics Veronika, nyugalmazott újvidéki egyetemi tanár – az 1. szekcióban a regionális fejlődésnek újabban szintén sokat emlegetett fogalmáról, a klaszterről beszélt, és ezzel kapcsolatban ismertette, hogy a Vajdaság eddig mit tett, illetve mit szándékozik a továbbiakban tenni, és milyen tervei, intézkedései vannak a Tartományi Végrehajtó Tanácsnak. Bálint István pedig a 2. szekcióban a régiók általános elméleti kérdéséhez, az állam funkció- és szerkezetváltásában betöltött szerepéhez kapcsolódóan azt fejtegette, hogy a régió mennyiben szolgálhat eszközül a nemzeti kisebbségek helyzetének rendezésében.

A miskolci tanácskozáson mindhárom szekciónak volt vajdasági részvevője. Az 1. szekcióban Csordás Róbert Észak-Vajdaság természeti értékei címmel beszélt a tanácskozásnak egy eléggé mellőzött témájáról, a környezetvédelemnek az iparosításban játszott szerepéről. A 2. szekcióban Somogyi Sándor szabadkai egyetemi tanár ismertette a Kistérségi távlatok című szabadkai kutatási programnak (amely időközben egy hazai tanácskozásnak is a témája volt) az eredményét. A 3. szekcióban Bálint István a helyi iparfejlesztés konkrét adatait tárta a hallgatóság elé, Ricz András a magyar–szerb szomszédsági program tapasztalatairól, Kovács Krisztina és Takács Zoltán pedig a vajdasági határ-régió ipari vonzáskörzetével kapcsolatos kutatási eredményekről adott számot.